

trabajo de José Quintero González, un experto en el arsenal gaditano, que focaliza su estudio en una síntesis de la evolución de La Carraca.

A todos ellos, y en especial a Manuel-Reyes García Hurtado, mi más sincera felicitación por su contribución que hace que la obra sea casi un manual de historia naval española del siglo XVIII.

Dr Pablo de la Fuente

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: pablo.de-la-fuente-de-pablo@kul.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5893-2308>

JAN WALKUSZ, *Konferencja Polskich Księży na Wschodnią Kanadę 1956–2016* (Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”, 2016), ss. 167.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh21692-13>

Opieka duszpasterska nad emigrantami w krajach, w których katolicyzm nie jest religią dominującą, stanowi jeden z priorytetów Kościoła powszechnego. W odniesieniu do tej sfery działalności nie bez powodu podkreśla się rolę podtrzymywania narodowych tradycji i kultury, stąd często do pracy w duszpasterstwie emigracyjnym kierowani są duchowni urodzeni i wychowani w kraju ojczystym emigrantów. Książka Jana Walkusza podejmuje temat duszpasterstwa polonijnego w niektórych prowincjach wschodniej Kanady, które oficjalnie nosi nazwę Konferencji Polskich Księży na Wschodnią Kanadę. Jest to „urzędowa” nazwa stowarzyszenia, choć czasem pojawiają się również inne propozycje określania tej organizacji duszpasterskiej (s. 17, przyp. 5). Inspiracją do napisania pracy była sześćdziesiąta rocznica utworzenia Konferencji oraz słowa zachęty skierowane do Autora przez jej obecnego prezesa o. Janusza Błazejaka.

Autor recenzowanej pracy to znany i ceniony historyk Kościoła, niegdyś dyrektor Instytutu Historii Kościoła KUL (2004–2012), obecnie kierownik Katedry Historii Kościoła w Czasach Najnowszych, Metodologii i Nauk Pomocniczych tejże uczelni. Niewielka objętościowo książka jest opracowaniem naukowym poddanym ocenie dwóch recenzentów wydawniczych – dra hab. Jacka Gołębiowskiego i ks. dra hab. Tomasza Moskala. Szkoda, że obydwaj recenzenci

są pracownikami KUL, czyli uczelni macierzystej Autora. W świetle obecnych standardów naukowych zdecydowanie większym uznaniem cieszy się przekazywanie pracy naukowej do oceny „zewnątrznym” recenzentom.

Sama nazwa Konferencji sugeruje pytanie, czy nie istnieją także podobne stowarzyszenia polskich duszpasterzy w innych regionach Kraju Klonowego Liścia. Odpowiedź jest pozytywna: Autor wspomina o „wszystkich trzech oddziałach”, tj. o Kanadzie Zachodniej, Kanadzie Środkowej i Kanadzie Wschodniej (s. 19), kiedy przybliży przyjęty statut działalności obowiązujący w każdym z trzech stowarzyszeń. Można i tutaj zadać pytanie, czy bardziej zasadnym nie byłoby opracowanie monografii syntetyzującej działalność wszystkich tych stowarzyszeń duszpasterzy katolickich dla Polonii w Kanadzie. Moim zdaniem byłoby to o wiele lepsze rozwiązanie, zwłaszcza że przyjęty wspólny statut świadczy o tym, iż wszystkie one są ze sobą blisko związane i przyjmują podobne rozwiązania w kwestiach duszpasterskich. O podziale na odłamy zadecydowała z pewnością przede wszystkim geografia, jednak obszerniejsze wydawnictwo, w którym w poszczególnych rozdziałach podjęto by się przybliżenia historii i charakterystyki funkcjonowania wszystkich Konferencji, byłoby o wiele bardziej nośne, a w odniesieniu do recenzowanej monografii pozwoliłoby na pełniejsze przedstawienie tematu. Zmieniłoby także diametralnie strukturę pracy, w której uwzględniono dziewięć krótkich rozdziałów, mogących pełnić rolę podrozdziałów w sugerowanej propozycji opracowania. Oczywiście, Autor może w przyszłości dokonać analizy dwóch pozostałych Konferencji, na co zresztą liczę, choć, powtórzę, moim zdaniem bardziej zasadne byłoby przygotowanie pozycji syntetyzującej je wszystkie.

Jeżeli natomiast chodzi o materiały źródłowe, ks. Walkusz sięgnął do Archiwum Konferencji Polskich Księży na Wschodnią Kanadę w Mississauga, archiwów dwóch polskich parafii – w Londynie i Toronto oraz Archiwum Towarzystwa Chrystusowego w Poznaniu. Autor wykorzystał także zbiory własne, w tym relacje kapłanów związanych ze stowarzyszeniem. Bibliografię uzupełnia zestawienie wybranych opracowań, w tym anglojęzycznych, które ks. Walkusz oznaczył jako „Literaturę”. Niestety nie skorzystał z artykułu opisującego historię organizacji duszpasterstwa polonijnego w Kanadzie, który ukazał się w 72 numerze renomowanego polskiego czasopisma teologicznego „Collectanea Theologica”⁷. Mógłby tam znaleźć np. zarys

⁷ P. KACZOROWSKI, P. PETELSKI, M. ZARZECKI, „Biuletyn Polonijny”, *Collectanea Theologica* nr 4 (72) (2002): 207-223.

historii polskiego duszpasterstwa w Kanadzie, które sięga jeszcze XIX w., a jest to temat, który Autor w swojej pracy całkowicie pominął, czy też kwestie organizowania polskich misji katolickich w Kanadzie – problem również nieujęty w recenzowanym opracowaniu.

Praca ma układ chronologiczno-problemowy i składa się ze *Wstępu*, dziewięciu zasadniczych rozdziałów, appendiksu źródłowego, bibliografii i indeksu osobowego. Zawiera także streszczenie w języku angielskim. W rozdziale pierwszym i drugim poruszono kwestie genezy, powstania i struktur Konferencji. W rozdziale trzecim przybliżono organizowanie przez stowarzyszenie konferencji naukowych oraz innych spotkań cementujących i konsolidujących stowarzyszenie księży, takich jak prelekcje biskupów z Polski czy tzw. spotkania opłatkowe przy okazji kolejnych Świąt Bożego Narodzenia. Rozdział czwarty dotyczy pielgrzymek Polonii do sanktuarium Pierwszych Męczenników Kanadyjskich w Midland, które integrują zarówno kanadyjską, jak i amerykańską Polonię, są one organizowane pod auspicjami Konferencji Polskich Księży na Polską Kanadę. Uroczystości pielgrzymkowe mają ściśle ustalony przebieg, a msze święte są celebrowane przez polskich biskupów z różnych diecezji. Piąty rozdział, będący niejako rozwinięciem i uzupełnieniem tego, co zostało napisane w rozdziale trzecim, przybliży „spektakularne inicjatywy integracyjne”, konsolidujące Polonię w Kanadzie – te zrealizowane oraz te, których nie udało się doprowadzić do skutku. Szczególna rola przypadła tym podejmowanym w okresie pielgrzymek Jana Pawła II do Kanady. W rozdziale szóstym i siódmym opisano współpracę z organizacjami polonijnymi i Kościołem w Polsce. W bardzo krótkim (zajmującym niespełna cztery strony) ósmym rozdziale Autor przybliżył powstanie i znaczenie ołtarza wybudowanego we wspomnianym już sanktuarium w Midland. Jakkolwiek wielkie nie byłoby jego znaczenie dla kanadyjskiej i amerykańskiej Polonii, informacje na ten temat ks. Walkusz powinien był moim zdaniem zamieścić w rozdziale czwartym. W rozdziale ostatnim Autor w krótkich notach ujął sylwetki księży-prezesów (czasem nazywa się ich przewodniczącymi) rzeczzonej Konferencji. Zamieszczony dalej appendix źródłowy zawiera m.in. Statut Konferencji Polskich Księży w Kanadzie, który dotyczy, jak już wspomniano, wszystkich trzech funkcjonujących tam stowarzyszeń polskich, katolickich duszpasterzy, którzy służą kanadyjskiej Polonii.

Tym, czego zabrakło w pracy najbardziej, jest ukazanie wzajemnych relacji i współpracy pomiędzy opisywaną a dwiema pozostałymi Konferencjami. Kanadyjska Polonia ma poczucie wspólnoty, a skoro Autor zdecydował się przybliżyć relację Konferencji Wschodniej z Kongresem Polonii Kanadyj-

skiej, to z nie mniejszym powodzeniem mógłby to zrobić w odniesieniu do dwóch pozostałych stowarzyszeń duszpasterzy, które mają przecież te same albo bardzo zbliżone cele działania i ten sam podmiot – Polonię kanadyjską. Brakuje też informacji o współpracy i relacjach z pozostałymi katolikami w Kanadzie, w tym relacjach poszczególnych biskupów i duszpasterzy.

Autor nie przedstawił współczesnych bolączek Kościoła katolickiego w Kanadzie ani tego, czy i ewentualnie w jakim stopniu dotyczą one mających polskie korzenie katolików. Niedawno świat obiegła informacja, że w ciągu najbliższych lat zostanie zamkniętych 9 tysięcy kościołów w Kanadzie, przeciwko czemu protestują tamtejsi katolicy. Ma to związek z odpływem ludności ze wsi oraz brakiem nowych duszpasterzy. Świątynie często zamieniane są na sklepy i obiekty handlowe⁸. Z książki ks. Walkusza nie dowiemy się, czy tego typu zjawiska dotyczą także Polonii w tym kraju. We *Wstępie* do swojej pracy Autor podkreśla, że współcześni księża poza granicami kraju pracują „w warunkach postępującej laicyzacji społeczeństwa i coraz powszechniejszego rozmywania systemu aksjologicznego i relatywizowania norm moralnych” (s. 10), co na pewno jest bardzo widoczne na przykładzie Kanady, a jednak nie zostało wyeksponowane w publikacji.

Bardzo słabo została również ukazana historia kanadyjskiej Polonii i stopniowej organizacji jej duszpasterstwa. Autor jedynie wspomina o tym w sposób ogólny, poczynając od połowy XX w., tymczasem pierwsi polscy imigranci pojawili się w Kanadzie sto lat wcześniej⁹. Nakreślenie zarysu tej historii było moim zdaniem nieodzowne, gdyż stopniowo organizowane duszpasterstwo stanowiło swego rodzaju preludium do powstania Konferencji, nawet jeśli – jak podkreśla Autor (s. 16-17) – najważniejszym *spiritus movens* jego utworzenia było Millenium Chrztu Polski oraz organizowane z tej okazji spotkania, rekolekcje i prelekcje. Po części jest to pokłosie tego, że Autor nie sprecyzował we *Wstępie* celu badawczego pracy i nie uzasadnił przyjętych ram chronologicznych.

Opracowanie ks. Walkusza stanowi ogólnikowy i raczej niepełny zarys poświęcony Konferencji Polskich Księży na Wschodnią Kanadę. Jednak osobom, które chciałyby się zapoznać z historią i organizacją tego stowarzyszenia, na pewno można polecić lekturę recenzowanej pracy. Czyta się ją szybko i przyjemnie ze względu na barwny język Autora i jego „lekkie pióro”.

⁸ WMa, „Kanada: w ciągu 10 lat zamkniętych zostanie 9 tys. kościołów. Powód? Brak wiernych”, Polonia Christiana, <https://www.pch24.pl/kanada--w-ciagu-10-lat-zamknietych-zostanie-9-tys--kosciolow--powod--brak-wiernych,67333,i.html> (aktualizacja: 27.08.2019).

⁹ B. HEYDENKORN, „Przywództwo w Polonii kanadyjskiej”, *Studia Polonijne* 5 (1982): s. 90.

Być może w niedalekiej przyszłości powstaną kolejne opracowania, przybliżające genezę i funkcjonowanie dwóch pozostałych Konferencji, a Autor *Konferencji Polskich Księży na Wschodnią Kanadę 1956–2016* na pewno posiada wiedzę i możliwości służące realizacji tego zadania.

Przemysław Solga
Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
e-mail: przemyslaw.solga@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0670-8857>

Przypominać zapomniane, odkrywać nieznanne. Polskie losy: Kościół – Syberia – Rosja (XIX–XX w.). Studia ofiarowane Profesorowi Eugeniuszowi Niebelskiemu w 70. rocznicę urodzin, redakcja naukowa Anna Barańska (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2019), ss. 719.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh21692-14>

Wydana nakładem Towarzystwa Naukowego KUL pod redakcją prof. Anny Barańskiej praca zbiorowa, pt. *Przypominać zapomniane, odkrywać nieznanne. Polskie losy: Kościół – Syberia – Rosja (XIX–XX w.)*, to nader obszerne, ponad 700-stronicowe dzieło, honorujące 70. urodziny prof. Eugeniusza Niebelskiego, wybitnego znawcy dziejów powstania styczniowego i syberyjskich losów jego uczestników, ze szczególnym uwzględnieniem katolickiego duchowieństwa. Publikacja zawiera studia aż 32 autorów, a nieco sarkastycznie można by dodać, że istotnie są one wyrazem bezinteresownej życzliwości dla jubilatów, skoro w panującym w naszym życiu akademickim porządku „ewaluacji” czy „parametryzacji” osiągnięć naukowych nie przynoszą ich twórcom żadnej korzyści... Tom, jak często przy takich okazjach bywa, otwierają liczne listy gratulacyjne oraz tabula gratulatoria, poprzedzające krótki szkic prof. Anny Barańskiej przybliżający sylwetkę Jubilata. Opis osiągnięć naukowych uzupełnia bibliografia obejmująca niemal 180 pozycji oraz lista uczniów, dowodnie świadcząca o popularności seminarium prof. Niebelskiego wśród studentów KUL. Jak wiadomo, wydawnictwa jubileuszowe rządzą się swoimi prawami, tradycyjnie umieszcza się w nich studia, o znaczącej niekiedy wartości